

CNOSŤ A MRAVNOSŤ AKO NOETICKÝ PRINCÍP NADVÄZNOSTI GAVLOVIČOVÝCH ŠKÔL

VIRTUE AND MORALITY AS A NOETICAL PRINCIPLE OF CONTINUITY OF THE GAVLOVIČ'S SCHOOLS OF THOUGHT

Ľubomír Gábor

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., Bratislava

PhD. (2018)

lubomir.gabor@gmail.com

Kľúčové slová

cnosť, mravnosť, Boh, život, smrť

Key words

virtue, morality, God, life, death

Na ploche predkladaného článku sa naša pozornosť obracia na dve významné básnické skladby Hugolína Gavloviča (1712 – 1787) *Valaská škola mravúv stodola* a *Škola kresťanská*. Naším cieľom je, vychádzajúc z doterajších literárnohistorických úvah o miere autorovej invenčnosti a umeleckej (ne)prepojenosti oboch spomenutých diel, naznačiť, že Gavlovič sa pri konštruovaní spomenutých reflexívnych a mysticko-kontemplatívnych skladieb verne pridŕžoval svojho kresťanského presvedčenia o potrebe na Božích zásadách založenej cnosti (mravnosti) v živote človeka.

Autor svoju poetiku podľa nášho názoru myšlienково stavia na morálnom princípe mravnosti a cnosti, ktorý vychádza od Boha a ako hlavný noetický prúd siaha do všetkých jeho významných básnických konceptov s cieľom ukázať čitateľovi správny spôsob života vyplývajúci z Božích ustanovení.

V predkladanom článku si nenárokujeme na komplexnosť analýzy Gavlovičovej metódy umeleckého spracovania mravnosti a cnosti v oboch spomenutých školách podľa zásad barokovej imaginatívnosti, skôr sa s oporou o dostupnú primárnu a sekundárnu literatúru pokúsime o zdôraznenie myslenej línie „(pokánie) – cnosť (mravnosť) – Boh“, ktorú chápeme ako dominantný noetický a prepájajúci princíp invenčnosti oboch Gavlovičových škôl.

*„Dal sem ti Valaskú školu k mravom, k statečnosti,
a táto Kresťanská škola bude ti k svatosti.
Ale ju preto nečítaj, bys' byl učenejší,
než abys' byl v sobe lepší, a Bohu milejší.“*

(Gavlovič, 2012, s. 21)

Ak by sme sa pokúsili interpretovať význam citovaného venovania Gavlovičovej *Školy kresťanskej*, museli by sme pripustiť, že tieto slová mohli byť v minulosti jedným z faktorov, ktorý literárnych vedcov priamo povzbudzoval hľadať v autorových skladbách protichodné obsahové tendencie.

Názory na jeho diela, prezentované literárnymi historikmi na začiatku minulého storočia, myslíme tým predovšetkým Jána Mišianika a Andreja Mráza, sa značne odlišujú od súčasného chápania a akceptovania „gavlovičovskej“ poetiky. Hoci existuje celý rad publikácií, zborníkov a článkov v odborných časopisoch, ich tematická orientácia zohľadňuje najmä Gavlovičovú veľskladbu *Valaská škola mravúv stodola* (1755), kvôli čomu si odborná a laická verejnosť spája spomenutého autora primárne s týmto dielom, pričom nevenuje dostatočnú pozornosť i zvyšným jeho prácam. Iste aj preto A. Mráz (1940, s. 11) ako prvý upozornil na skutočnosť, že názory literárnej vedy by sa vytvárali celkom inak, keby sa okrem *Valaskej školy* rovnako preslávili aj ďalšie Gavlovičove diela zachované v rukopisoch a autografoch, a to hlavne *Škola kresťanská*.

Túto skutočnosť je potrebné akceptovať, pretože zvyšné Gavlovičove diela, a to *Qualis vita mors est ita* (1749), *Škola duchovní* (1777), *Kamen ku pomoci* (1779) a *Pětsto naučení o dobrých mravoch* (1782), dodnes nemajú svoje oficiálne kritické vydanie, čo, pochopiteľne, sťažuje ich výskum a literárnovednú analýzu a zároveň obmedzuje ich rozšírenosť i v čitateľskej praxi.

Pomerne významný posun vo výskume Gavlovičovej tvorby bol zaznamenaný v roku 1940, keď Andrej Mráz vydal publikáciu *Gavlovičova Škola kresťanská*, v ktorej predstavil svoju koncepciu vnímania tohto diela, a prispel tak k postupnému zväčšovaniu záujmu odbornej verejnosti o uvedené eschatologickú básnickú skladbu s mysticko-kontemplatívnymi úvahami.

Vzhľadom na fakt, že *Valaská škola* bola tlačou vydaná zásluhou Michala Rešetku už v 19. storočí, kvalitatívna úroveň ďalších Gavlovičových diel je v literárnej histórii posudzovaná s ohľadom na túto skladbu, dôsledkom čoho boli pomerne negatívne alebo zdržanlivé stanoviská literárnych vedcov predovšetkým k dielu *Škola kresťanská*. Toto sa totiž väčšinou vnímalo ako odklon od spoločensko-mravoučného záujmu autora, dominantného vo *Valaskej škole*, k jednotvárnemu a umelecky menej zaujímavému, nábožensko-eschatologickému zameraniu v *Škole kresťanskej*. Julius Heidenreich (podľa Gáfríkové, 2012, s. 770) dokonca uviedol, že Gavlovič subjektívne vnímal *Školu kresťanskú* ako pokánie za hriech svetskej márnivosti, ktorého sa dopustil napísaním *Valaskej školy*.

V rovnakej názorovej línii sa pohybovala väčšina odborníkov na staršiu literatúru nazdávajúca sa, že takýto radikálny odklon Gavloviča od sľubného poetického smerovania bol pravdepodobne zapríčinený autorovou chorobou, skeptickým pohľadom na jeho doterajší život a pozemskosť, kvôli ktorej začal pohrdať telom i svetom okolo seba. *Kresťanská škola* mu teda podľa nich zabezpečila priestor úniku od pozemskej reality ku kontemplatívnym (niekedy až barokovo pateticky expresívnym) úvahám o Bohu. Takéto hodnotenia ale vychádzajú podľa nášho názoru z nesprávneho chápania autorovej poetiky, ako aj osobnostných a profesionálnych faktorov ovplyvňujúcich Gavlovičov umelecký svetonázor.

Dovolíme si súhlasiť s Evou Tkáčikovou (2012, s. 271) v tvrdení, že *Škola kresťanská* priamym spôsobom nadväzuje na *Valaskú školu* nielen z formálneho hľadiska, ale aj samotným filozoficko-etickým presvedčením o potrebe pomôcť pochopiť, že život je cestou k smrti, pričom smrť závisí od spôsobu života. Presne tento aspekt Gavlovič rozpracoval v rovnomennej básnickej skladbe *Qualis vita mors est ita (Aký život, taká smrť)* z roku 1749, čo nás núti predpokladať, že tematický rozptyl jeho škôl má paralely s dielami, ktoré napísal pred i po dokončení oboch škôl, takže Gavlovič postupoval v medziach svojej poetiky celkom verne po celý čas.

V tejto súvislosti je potrebné obrátiť sa *ad fontes* na „predmluvu“ alebo „darování“ oboch Gavlovičových škôl, pretože len správny výklad ich sémantiky nám pomôže pochopiť skutočný subjektívny vzťah autora k svojim dielam a najmä jeho želané ciele určené širokej čitateľskej verejnosti.

Uvedený citát vychádzajúci zo *Školy kresťanskej* sa priamo odvoláva na myšlienkový odkaz predchádzajúcej autorovej veľskladby a nie náhodným využitím zlučovacieho súvetia kladie tieto diela do vzájomnej tematicko-motivickej nadväznosti, pokúšajúcej sa o prekonanie významovej protichodnosti a o dosiahnutie komplexného pohľadu na reálnu „panteistickú“ skutočnosť.

Autor sám uvádza, že netúži po kognitívnej náprave, neapeluje len na zmenu vedomia a poznania človeka o nutnosti správne žiť, ale za svoj prvoradý cieľ si berie, odvolávajúc sa na autoritu *Písma svätého*, potrebu etickej transformácie ľudských hodnôt a celkovú vnútornú predstavbu človeka, ktorá o to viac posilňuje predpoklad významovej komplexnosti oboch škôl, o čo častejšie je na ich ploche pertraktovaná.

„Dobrý mrav jest ustavičná žádost' dobře žíti,
a tá se má s obyčejem dobrým upevniti [...]
Dobré mravy vždy s cnostami susedstvo mívajú,
jak sú od cností vzdálené, stále nebývajú [...]
První múr sú dobré mravy, druhý múr sú cnosti,
příkaz boží medzi nimi stojí jak v pevnosti.
Jestli spadnú dobré mravy, a i cnosti spolu,
potem pomaly i příkaz boží jide dolu [...]

*Cnosti môžu skryté býti, ale mravy zjavné,
nebo sú ku obcování lidskému potřebné. [...]
A statečnost chvále boskej dokonce neškodí,
Nebo z cností, z dobrých mravův na světlo vychodí.“*

(Gavlovič, 1989, Predmluva)

*„Každý koncept v dvanácti rýmkách pokládaj si za květ,
a z vůně jeho potupuj hřích, marnost, a i svět [...]
Nevezneš z její čítání úžitku žádného,
jak nebudeš polepšovat sám seba samého [...]
Vždycky Boha mej v tvém srdci, cnostlivý buď všade. [...]“*

(Gavlovič, 2012, s. 21)

Etický aspekt s homiletickým charakterom sa v autorovej filozofii najviac prejavuje v otázke ľudských cností a takých mravov, ktoré vychádzajú od Boha a zachovávajú Jeho ustanovenia. Cnosť a dobré mravy sú Gavlovičovým receptom na šťastný, respektíve bohumilý, slušný a správny život pozemský, ktorý sa akcentuje vo *Valaskej škole*, a dokonalý večný život nadpozemský, dotvárajúci tento bilaterálny obraz ideálneho sveta v *Škole kresťanskej*.

Vychádzajúc preto z citovaných úryvkov, môžeme konštatovať, že obe školy sa intenzívne pokúšajú naplniť autorský zámer „umravňovať“ okolitý svet a človeka samotného, pričom tak umeleckým spracovaním konštituujú dve strany (človek má žiť mravne na Zemi, aby mohol po smrti žiť večne v nebi v prítomnosti Božej) jednej mince – života.

Autor však nezostáva len v rovine abstraktných konštatácií o potrebe správne žiť. Aby zvýšil účinok adresného tónu vo vzťahu k čitateľovi, a tak ho primäl nielen k úvahám o zlepšení života, ale najmä k mravným, cnostným a bohumilým skutkom, nebojí sa gradovať napätie používaním názorných exklamatívnych prirovnání a metafor.

Princíp názornosti má v oboch skladbách dôležité miesto, pretože vychádza z logického presvedčenia, že jasne predstavené a konkrétne dokumentované (na konkrétnych a jasných obrazoch založené) abstraktné hodnoty budú človeku bližšie, silnejšie ho môžu osloviť a podnietiť k svetskej mravnosti s cieľom vyhnúť sa Božiemu trestu za necnostný život (v konečnom dôsledku netreba zabúdať, že na presne rovnakom princípe boli budované aj Kristove novozákonné podobenstvá – len na ilustráciu stačí pripomenúť známe príbehy o horčičnom semienku, stratenej ovci, o perle s hlbokým mravným odkazom a. i.).

Za najväčšiu cnosť Gavlovič považuje vyhnutie sa vplyvu hriechu v akejkoľvek podobe. Cnosť sa tu chápe ako (ozdobný) odev – prejav duševnej i fyzickej čistoty (ľahkosti), ktorá človeka priamo zblíži s Bohom a odstraňuje prekážky jeho posmrtného prijatia do nebeského pokoja.

*„Dobrá vec jest cnostmi dušu ozdobovat,
dobře činit, příkaz boží zachovávat.
Tu svou spravedlivost anjelům ukáže,
když vše věci lidské položí na váze.
Tu všem ortel vydá podle zaslúžení,
slová Súdu svého naveky nezmení. [...]
Cnosť je odev, a mol chvála, a smrt medicína,
nezežere chvála cnosti, jak smrt pred očima.
Nepripustíš k tvému srdcu hřichu ani chvály,
jak o smrti spravedlive rozjímáš pomaly.“*

(Gavlovič, 1989, s. 739, 680)

*„Jak chceš přijít do nebe, musíš lehký býti,
i nejmenše nečistoty v sobe očistiti.
Zlož ze sebe všecké hřichy, a obleč se v cnosti,
cnosť te zlehčí, a k nebeskej zvýší vysokosti.
Jako kamen padá dolu, nejide do nebe,
tak ty vpadneš až do pekla, ja máš hřich na sebe. [...]
Smrt žádnému zlá nebývá, dobrá sama v sebe,*

kdo cnostlive v svete žije, otvára mu nebe. “

(Gavlovič, 2012, s. 485, 71)

V oboch skladbách sa cnosť a mravnosť štylizujú celkom pochopiteľne ako jasná opozícia voči všetkému, čo Boh zakazuje, proti čomu tak ostro vystupuje (Gavlovič v oboch skladbách nezriedka využíva priame či nepriame alúzie na staro- i novozákonné Božie ustanovenia o mravnom a cnostnom živote) a čo je príčinou Jeho apokalyptického hnevu voči ľuďom nehodným vstúpiť do Božieho kráľovstva.

Azda najvýraznejšiu noetickú spojnicu oboch Gavlovičových skladieb podľa nášho názoru predstavuje konkretizujúca predstava cnosti ako trojnásobného ideálu. Vo veľmi podobnom formálnom i myšlienkovom spracovaní sa v oboch skladbách možno stretnúť s obrazom cnosti ako podstaty lásky a obete, ktorú by mal človek urobiť s cieľom dosiahnuť nekončiacu Božiu milosť. Gavlovič tu cnosť znázorňuje a sprievračaňuje ako 1. úprimné milosrdenstvo a čistú lásku k Bohu a k bližnému (nachádzame tu analógiu s *Bibliou*, v ktorej sa viackrát zdôrazňuje myšlienka milovania Boha a bližného ako seba samého, napríklad 3. kniha Mojžišova 19:18; *Evanjelium podľa Marka* 12:33), 2. snahu pomáhať bližnému (z kresťanského hľadiska to treba chápať ako pomoc bratovi či sestre vo viere) za každých okolností, 3. nehľadiac pri takejto podpore na vlastný ošoh.

V *Škole kresťanskej* autor tri naznačené myšlienky kompaktné spojil do jedného konceptu s názvom „*Cnosť milosrdenství bývá, jak tři věci v sobě mívá*“, zatiaľ čo vo *Valaskej škole* bol obsažnejší. Obraz trojnásobnej cnosti tu rozvil v troch osobitných konceptoch, ktoré spadajú do samostatnej časti diela s názvom „*Pripomínání o trojnásobnej policii ku lepšímu pochopení dobrých mavův*“, uvedenej ešte pred prvou nótou.

*„S cnostami se ozdobuje, dobré skutky činí,
Boha, nebe, dobrou věčnost sobe dostat mívá. [...]
bližního v ničem nesoudí, ze zlého se tresce. [...]
Bližnímu pro Boha z lásky v potřebnosti slouží,
ve všem větší chválu boskú rozmnožovat túží. [...]
Žáden dobrý pekne mravy k chvále své nečiní,
ale k užitku bližního jich obracat mívá.“*

(Gavlovič, 1989, s. 20 – 21)

*„To vzácné milosrdenství jaká je cnosť v sebe?
Bližnímu z lásky pro Boha pomáhat v potrebe.
Ale to milosrdenství aby platné bylo,
chce meť v sobe té tři věci, by nic nechybilo.
Protož musíš najprv k všeckým lásku tvú otvírat,
áno ani nepřítelův z lásky nevyvírat.
Po druhé, abys' bližnímu v každé potřebnosti
usiloval se pomáhat podle tvej možnosti.
Po třetí, abys' pro Boha pomoci bližním vedel,
a do konce na vlastní zisk v pomoci nehledeł.
A v čem ruka tvá nemůže bližnímu pomáhat,
usiluj se žádost v srdci k pomoci rozmáhat.“*

(Gavlovič, 2012, s. 590)

Cnosť sa v Gavlovičových skladbách realizuje primárne ako výsledok cieľavedomej voľby človeka žiť a konať správne podľa Božích ustanovení. Takáto voľba kresťana musí byť nenásilná, dobrovoľná a úprimná, inak nespĺňa svoj účel a nespája sa s mravnosťou, zároveň tak neumožňuje priblížiť sa k Bohu. Autor adresne apeluje na čitateľa, aby si zvolil práve cnosť za smerodajnú hodnotu v živote na zemi, pretože je to jediná správna voľba vedúca k životu po smrti.

*„Cnosť musí byť dobrovoľná od prirodzenosti,
tá není stálá, která má původ z násilnosti.
Ne násilne, než lahodne zmínku čiňme cnosti,
nebo zbytečná horlivost' bývá v ošklivosti.“*

(Gavlovič, 1989, s. 288)

„Ne jak dluho, ale jako žiješ na tem svete,
to sobe máš považovať, dokud' si v živote. [...]
Ten je starý, který dálej nemůže živ býti,
ne ve věku, ale v cnosti vyvol starost' míti. [...]
Aby ti smrt' milá byla, nyní se v cnosti cvič,
bez dobrého živobyťi nemrhaj času víc. [...]
Budeš ležeť vprostřed mrtvých, to máš slovo jisté,
tehdy místo k odpočinku priprav sobe čisté.
Pripravuj ho skrze cnosti, a skrze dobrotu,
bys' mohel vstať z neho k súdu, k večnému životu.“

(Gavlovič, 2012, s. 94, 148, 149)

Valaská škola a *Škola kresťanská* sú prejavom intenzívneho záujmu autora o etické a filozofické hodnoty 17. storočia, pričom *Valaskú školu* Gavlovič chápe ako umenie dobrého života – *ars bene vivendi*, *Školu kresťanskú* naopak ako umenie dobrej smrti – *ars bene moriendi* (podľa Gáfriková, 2004, s. 10).

Je tiež dôležité spomenúť, že autorova tvorba slúžila ako forma pasívnej kazateľskej a mravoučnej činnosti, ktorú pre pretrvávajúce zdravotné problémy nemohol vykonávať inak. Nazdávame sa preto, že tomuto elementárnemu cieľu podriadil spisovateľ celkový hodnotový a myšlienkový systém svojich diel, ktorých charakter a filozofia túto tézu priamo potvrdzujú. Autor túžil čitateľovi vysvetľovať podstatu Božích slov, apelovať na správny a cnostný život a varovať pred hriechom a svetskými márnosťami.

Etickú podstatu Gavlovičových škôl analyzovala aj G. Gáfriková (2010, s. 20), ktorá tvrdí, že autor v dielach obsiahol dve základné formy života podstatné pre kresťanov, t. j. *vita activa* a *vita contemplativa*. Statočnosť, respektíve aktívna činorodosť, vychádzajúca z venovania *Valaskej školy*, je podľa nej výrazom morálnej integrity osobnosti, no tá spočíva v neustálom kultivovaní mravov a cností kresťana, toho výsledkom býva sústredené rozjímanie o Bohu a eschatologickej perspektíve života po smrti, ktorá tvorí podstatu *Školy kresťanskej*. Nie je preto vôbec náhoda, že tieto diela boli podľa datovania napísané v krátkom čase bezprostredne po sebe.

Cnosti sa však u Gavloviča kultivujú hĺbkovou a úprimnou introspekciou veriaceho do vlastnej duše prostredníctvom modlitby a dočasného osamenia človeka. Takúto samotu vnímame, odvolávajúc sa na Martinu Kubealakovú (2013, s. 70 – 71), ako jedinečnú príležitosť pre dobrovoľnú kontempláciu jednotlivca, respektíve ako akt meditácie, v ktorej môže človek spoznávať podstatu svojho života a čistým srdcom zároveň poznávať i Boha. Práve samota poskytuje dôležitú bázu pre kultiváciu cností a mravov veriacich a jedinou možnosť ich skutočného spojenia s Bohom, ku ktorému má viesť mravný a cnostný život.

Ak berieme do úvahy autorskú motiváciu pri písaní diel, nesmieme opomenúť, že Gavlovič nechcel zostať len didakticko-reflexívnym hlásnikom dobrých mravov, zachovávajúc si tak odstup, aký máva kazateľ nad svojím farníkom počas kázne, ale sú to jeho osobné životné skúsenosti z pobytu u jednoduchých ľudí vo valašskom prostredí, ktoré ho naučili prispôbiť sa mentalite svojho čitateľa a pochopiť ju, preto svoj dôstojný a prísny kazateľský tón vždy účinne prepájal so zábavným a humorom podfarbeným charakterom v rámci ním razeného hesla *prodesse et delectare* (poučiť a pobaviť), ktoré najlepšie vyjadril v úvodnom latinskom motte *Valaskej školy*: „*Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.*“ (Je obecné chválený ten, čo prepája príjemné s užitočným.)

Ak sme konštatovali, že *Valaská škola* predstavuje prevažne profánny a *Škola kresťanská* sakrálny charakter života človeka, musí sa táto úzko nadväzujúca polarita diel zákonite prejavíť i v rozdielnom spracovaní spomenutého hesla. V prvej menovanej skladbe cez humor pertraktuje autor mravnosť a cnosť ako prostriedok boja proti obžerstvu, márnivosti, bohatstvu a svetským statkom, rôznym mravným neduhom a profánnym žiadostiam, ale najmä proti alkoholizmu, ktorému pravdepodobne kvôli jeho rozšírenosti, a teda spoločenskej závažnosti, venoval celý repertoár paškvilov a ostrovtipných či útočných strof, sledujúc tak rudimentárny cieľ donútiť človeka zamyslieť sa nad sebou a zmeniť postoj k životu.

„Všelijaké komplexie v sobe lidé mají,
náchylnosti opilého skovať se nedajú.
Když již hlava opilého dokola se točí,
i náchylnost ku zjavnosti ven z neho vyskočí.
Jeden laje, druhý spívá, tretí se rád bije,
jiný je ščedry, pobožný, když se čo napije [...]
Aristippus ne člověkem než oslem nazývá
teho, který svoju rozkoš v hojném pití mívá.“
„[...] Kdo bude piť víno skrovne, bude v tele zdravý,
nepotratí statečností, rozumu, a mravy.“

(Gavlovič, 1989, s. 594, 586)

Humorný aspekt *Školy kresťanskej* je vďaka Gavlovičovej snahe o dôstojné a intenzívne varovanie smrteľníka pred následkami zlého pozemského života minimalizovaný a vyskytuje sa skôr v podobe zmienok alebo kontextuálne ukotvených konkrétnych motívov ilustrujúcich eschatologické obrazy. Zvýšenú mieru expresívnej útočnosti sme však zaznamenali v cykle *O pekle* v súvislosti s olfaktorickými prejavmi, zdôrazňujúcimi autorovo pohrdanie peklom ako dôsledkom hriešneho/necnostného života človeka, v ktorom sa hriešnik trápi a trýzni v nekonečných a neznesiteľných mukách. Aby tieto muky nezostali len v abstraktnej rovine, otvára sa autorovi priestor na konkretizáciu prostredníctvom barokovej metódy názornosti, ktorá sa u neho niekedy prepája s humorným podtónom, aby tak čo najintenzívnejšie rezonovala vo vedomí čitateľov.

„Znes v hromadu vše záchody, i mršiny všecké,
ješte v pekle více smrdí jedno telo lidské.
Čím víc v pekle zatracených, a i smradu je víc,
a jaký smrad z ďáblův jide, o tem nemluví nic.“

(Gavlovič, 2012, s. 341)

Autor skladbou reaguje na potrebu duchovnej osvety, no na rozdiel od *Valaskej školy* je tu menej kritický a expresívny v hodnotení ľudských neduhov. Dovolíme si napísať, že Gavlovičovi sa svojim dielom podarilo dokázať, že kresťanské princípy morálky a každodenný život nielen že nie sú v opozitnom postavení, ba naopak, jeho skladby sú ukážkou, že tieto faktory spolu koexistujú, vzájomne sa podmieňujú, a preto je nutné prijať takto formulované axiómy do hodnotového rebríčka každého človeka, ktorý sa túži nazývať správnym kresťanom.

Súhlasíme s vyjadrením Hany Bočkovvej (2013, s. 34) v tom, že Gavlovičove knihy chcú byť sprievodcom k morálke a zbožnosti, pričom ich možno chápať aj ako materiály určené na výchovu emancipovaného čitateľa. H. Bočková (2013, s. 41) navyše trefne používa v tejto súvislosti pojem *propaganda fidei*, ktorý priamym spôsobom dokumentuje autorov vzťah k svojim dielam, konštituovaným do polohy didakticko-reflexívneho a mysticko-spirituálneho učenia, smerujúceho k uvedomeniu si seba samého ako človeka a kresťana, ktorý má svoje povinnosti voči Bohu aj voči svetu.

Napokon v Gavlovičových profánno-sakrálnych spisoch vidno tri hlavné funkčné zamerania, ktoré sú podľa Brücknera (In: Bočková, 2013, s. 31) typické pre nábožensko-vzdelávaciu literatúru:

1. propagandistické – v ňom prevládajú naratívne postupy a persuzívna intencija;
2. katechetické – rétorické postupy v podobe dialógov, umožňujúcich zvažovanie argumentov s poučujúcou intenciou (*docere – poučovať*),
3. nábožensky povznášajúce – meditatívne postupy, ktoré smerujú k posilneniu zbožnosti pomocou prežitku viery s cieľom dojať človeka, duchovne ním pohnúť, viesť k nasledovaniu správneho vzoru (*permovere – pohnúť/povzbudiť*).

Je však zaujímavé sledovať, že Gavlovičov filozoficko-etický tón zostáva v nábožensko-spirituálnych otázkach smerom od *Valaskej školy* ku *Škole kresťanskej* pomerne konštantný vo svojej kvalite, v druhej menovanej skladbe pribúda len na kvantite.

Gavlovič v oboch dielach vníma Boha ako ústredný princíp (podstatu bytia) i darcu života, celistvú univerzálnu pravdu, ktorá determinuje bytie človeka v jeho fyzickej i psychickej sfére. Autor citlivo vníma všadeprítomnosť Božiu a apeluje na čitateľa, aby si tento podstatný fakt uvedomil tiež

a podriadil sa mu, pretože tým podmieňuje správny spôsob svojej existencie a v *Škole kresťanskej* aj záchranu vlastnej duše pred ztratením.

Podstatou vedomia človeka o cnosti a jej aktívneho uskutočňovania je u Gavloviča práve pokánie v jeho biblickom významovom rámci. Ide tu o mravné a úprimné oľutovanie viny, no tiež o aktívny – pokorný – proces nápravy hriešneho/necnostného života. Pokánie sa tak stáva samotnou esenciou cnosti, hybnou silou mravnosti, ktorá vracia hriešneho (necnostného) človeka naspäť na cestu Božej milosti. V tejto súvislosti preto vôbec nie je prekvapujúci fakt, že naliehavý tón a obraznosť, ktoré Gavlovič využíval v oboch skladbách, zdôrazňujú nutnosť pokánia, tým nás priamo povzbudzujú hľadať ďalšie dôležité tematicko-motivické prepojenia oboch skladieb, ktoré svojím charakterom a zameraním, pochopiteľne, čerpajú námety z *Písma svätého* a exponujú ich. Netreba azda obzvlášť pripomínať, aký veľký význam sa pokániu pripisuje v *Starom* i *Novom zákone*.

*„Kameň dolu, a dym hore pospíchá, jak sluší,
človek, jak chce odpočinúť, k Bohu bežeť musí.
V Bohu najde odpočinek, nebo je cíl jeho,
jestli trefí k cílu svému, nasytí se z neho.
Bůh te stvoril ku spasení, však nechce spasiti,
jak ty nechceš, čo si zhřešil, pokáním zetrítí.“*

(Gavlovič, 1989, s. 539)

*„Dekujem ti, Bože, večný, za to dobrodiní,
že si mne ráčil dožiť do tejto hodiny...
Dekujem ti, žeš' mi času k pokání prodlužil,
dej mi milost', abych tobe spravdlive slúžil.
Obracám sa ku pokání, nechcem víc marnosti,
litujem za moje hríchy z pravej skrúšenosti.
Nešťastlivá tá hodina, v kterou sem te ranil,
juž bych nyní horel v pekle, kdybys' mne nechránil.
Chcem další čas v tvojej službe docela strávití,
i po mém bídném živote večne te slávití.“*

(Gavlovič, 2012, s. 64)

Pokánie sa v oboch Gavlovičovych skladbách stalo (celkom v biblickom zmysle) prostriedkom dosiahnutia pravej cnosti spočívajúcej v Božom odpustení vín. Citované koncepty, ktoré vzhľadom na ich jasnú obraznosť a myšlienkovú kompozíciu považujeme za príkladnú ukážku Gavlovičovej práce s *Bibliou* ako inšpiračným zdrojom, pripomínajú novozákonný dôraz na neoceniteľný význam pokánia v živote človeka, napríklad: „*Pán nemešká s prisľúbením, ako sa niektorí nazdávajú, že mešká; on je len trpezlivý s vami a nechce, aby niekto zahynul, ale aby sa všetci dali na pokánie.; Pokánie čiňte, lebo sa priblížilo kráľovstvo nebeské.*“ (Citované podľa 2. list apoštola Petra 3:9; *Evanjelium podľa Matúša* 4:17)

Nazdávame sa, že *Valaská škola* predstavuje spolu so *Školou kresťanskou* významovo nadväzujúci hodnotový komplex, hmotnú podstatu nehmotnej filozofie, pretože usporiadaný a mravný pozemský život tvorí priamu bázu pre svätosť a večnosť po smrti (podľa Sabo, In: Gáfríková, 2012, s. 642). K tomu je ale potrebné dodať, že oba texty sám autor chápe ako prostriedky na rozdávanie nádeje pre ľudí, ktorým bude šťastný život zaručený len pod podmienkou pokánia, dodržiavania pravidiel morálky a zachovávaní upozornení, ktoré sa vyskytujú v oboch autorových dielach myšlienково čerpajúcich z Božích slov.

Domnievame sa preto, že naznačená noetická línia „pokánie – cnosť (mravnosť) – Boh“ tvorí jadro Gavlovičovej poetiky, myšlienkový základ jeho literárneho reflektovania sveta a môže predstavovať nenahraditeľné spojivo medzi jeho zachovanými skladbami, ktoré sa problematike pokánia a cnostného života vedúceho k Božej milosti vskutku venujú v nezanedbateľnom množstve konceptov.

Literatúra

Biblia. 2003. Liptovský Mikuláš, Banská Bystrica : Tranoscius, SBS, 2003. 299 s. ISBN 80-7140-182-X

- BOČKOVÁ, Hana. 2013. Škola kresťanská jako text nábožensky vzdělávací. In: *Hugolín Gavlovič a jeho dielo v dobovom literárnom a kultúrnom kontexte*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2013, s. 30 – 42. ISBN 9788088746218
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. 2004. Nad literárnym dielom slovenského „podivína 18. storočia“. In: *O dobrých mravoch*. Bratislava : Slovenský Tatran, 2004, s. 5 – 26. ISBN 8022205222
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. 2006. *Zabúdané súvislosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. 274 s. ISBN 8080950024
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. 2010. Život a smrť v Gavlovičových básnických skladbách. In: *Posledné veci človeka*. Bratislava : Veda, 2010, s. 16 – 28. ISBN 978-80-224-1124-0
- GÁFRIKOVÁ, Gizela. 2012. Gavlovičova Škola kresťanská. In: *Hugolín Gavlovič. Škola kresťanská*. Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2012, s. 769 – 781. ISBN 978-80-8101-682-0
- GAVLOVIČ, Hugolín. 1989. *Valaská škola mravúv stodola*. Bratislava : Veda, 1989. 1000 s. ISBN 80-224-0045-9
- GAVLOVIČ, Hugolín. 2012. *Škola kresťanská*. Bratislava : Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2012. 804 s. ISBN 978-80-8101-682-0
- HAMADA, Milan. 1995. *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava : Ústav slovenskej kultúry SAV, 1995. 344 s. ISBN 8088746051
- KUBEALAKOVÁ, Martina. 2013. Osamelosť v samote (v starších príbehoch). In: *Samota a osamelosť (vo vybraných textoch slovenskej umeleckej literatúry)*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 9 – 99. ISBN 978-83-7490-639-5
- MRÁZ, Andrej. 1940. *Gavlovičova Škola kresťanská*. Bratislava : SUS, 1940. 60 s.
- TKÁČIKOVÁ, Eva. 2012. *Slovenská literatúra 9. – 18. storočia*. Brno : Tribun EU, 2012. 339 s. ISBN 978-80-263-0326-8

Summary

The basic problem in *Škola kresťanská* is its thematic and motivic construction, which was previously the reason for different interpretative analysis being remarked in this study. The experts had a lot of problems with dedication of the creation interposing to the semantic opposition to *Valaská škola*, which is considered as the mature work in Gavlovič's creation. In this sketch we attempted to highlight the noetic connection between the mentioned literary works – we assumed that the principle of morality and virtue (based on the penitence) is the most important idea in Gavlovič's poetic. These axioms let the people come closer to the God. Studying the utterances of Gavlovič's poetic our intention was addressed to the analysis of thematic and motivic structure in *Valaská škola* and *Škola kresťanská*, which form together one whole qualitative complex. We pointed out to the author's relationship to his works and accented to the epistemological problems arising from this relationship including different social and biographic aspects, which determine the author's motivation and intention. We also emphasised, that the out-literary influences caused that creations have been hang over in form of autographs and their accessibility was therefore minimizing.

O autorovi

V rámci výskumnej úlohy zameranej na interdisciplinárny a konfrontačný výskum jazyka, ľudovej slovesnej a materiálnej kultúry a dejín osídlenia v oblasti slovensko-poľských, slovensko-rusínsko-ukrajinských, slovensko-južnoslovanských a slovensko-nemeckých kontaktov skúma slovenskú ľudovú slovesnosť v medzislovanských vzťahoch z historického a konfrontačného hľadiska. Venuje sa najmä výskumu mýtopoetických tradícií slovanských kultúrnych spoločenstiev so zameraním na západoslovanský, južnoslovanský a východoslovanský jazykový a kultúrny areál. Jeho metodologické východisko predstavuje archeológia literárnej komunikácie a analýza predhistórie literatúry Slovanov. Okrem toho sa zaujíma o spirituálne tendencie v staršej slovenskej literatúre, spôsoby transformácie kresťanského učenia v beletrii a ľudovej slovesnosti.

Ľubomír Gábor, Slavistický ústav Jána Stanislava, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava